

UNUTULMAYA YÜZ TUTMUŞ MESLEKLER, USTALAR, TEKNİKLER VE MESLEKİ ANLATILAR: KAYSERİ-DEVELİ ÖRNEĞİ

FORGOTTEN PROFESSIONS, MASTERS, TECHNIQUES AND PROFESSIONAL NARRATIVES: KAYSERİ-DEVELİ EXAMPLE

Fatih BALCI*

ÖZ: Küreselleşme, dijitalleşme gibi olgular dünya düzenini değiştirmektedir. Yüzü geleceğe dönük olan geleneğin bu değişime ayak uydurması ise kaçınılmazdır. Geleneksel el sanatlarına dayalı bazı mesleklerin bu değişim ve dönüşüm içerisinde unutulması veya dönüşerek devam etmesi söz konusudur. Geleneksel sanatların ve mesleklerin birçoğu Türkiye genelinde yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Bu makalede Kayseri'nin büyük ilçelerinden biri olan Develi'de *demircilik, hasırcılık, kalaycılık, terzilik* gibi el sanatlarının son ustaları ve *çerçilik, tuzculuk* gibi mesleklerin son temsilcileri ile meslek ve sanatlarının dün, bugün ve olası geleceği ele alınmıştır. Söz konusu meslek ve sanatların Türk kültüründeki yerine kısaca bakılmaya çalışılmış, meslek ve sanat erbaplarının çıraklıktan ustalığa geçişteki pratikleri, ilk ustaları, mesleğin veya sanatın püf noktaları detaylı şekilde sahadan elde edilen bilgilerle ortaya koyulmuştur. Söz konusu mesleklerin değişen sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak farklı bağlamlarda veya yeni formlarda devam edebilmesi için önerilerde bulunulmuş, mesleki kültürlerin geçmişin tecrübesi ve bugünün imkanları ile gelecekteki konumları tartışılmıştır. Develi'de yaygın olan el sanatlarının son ustalarıyla yapılan görüşmelerle bu sanatların Develi'deki son durumu kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel meslekler, geleneğin ustaları, çerçi, hasırcı, kalaycı.

ABSTRACT: Phenomena such as globalization and digitalization change the world order. It is inevitable that the tradition, which faces the future, will adapt to this change. Some professions based on traditional crafts have been forgotten or transformed in this change. Many of the traditional arts and professions are in danger of extinction throughout Turkey. In this article, the last masters of handicrafts such as blacksmithing, weaving, tinding, tailoring, and the last representatives of professions such as cherism ,saltism and the past, present and possible future of their profession or arts are discussed in Develi one of the major districts of Kayseri. The place of these professions and arts in Turkish culture was briefly tried to be looked at, the practices of profession and art professionals in transition from apprenticeship to mastership, the first Masters, the tricks of the profession or art were revealed in detail with the information obtained from the field. Question of the profession in the changing socio-cultural and economic conditions in different contexts or to continue in a new form by considering the proposal was made in, and professional experience and future possibilities were discussed with today's cultures of the past locations. The final status of these arts in Develi has been recorded through interviews with the last masters of the crafts common in Develi.

Keywords: Traditional occupations, masters of tradition, peddler, wicker workers, tinker.

* Dr. Öğretim Üyesi – Kayseri Üniversitesi Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Kayseri – ftbalci88@gmail.com (ORCID ID: 0000-0001-8318-1473)

This article was checked by Turnitin.

Giriş

İnsanoğlunun yaşamsal faaliyetlerini devam ettirebilmesi için doğadan yararlanması söz konusudur. Bunun sonucunda ise insanlar taş, toprak, ağaç, maden, kemik vb. kullanabileceği her şeyi kullanarak temel ihtiyaçlarını karşılarken toplumda çeşitli iş bölümlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Efsanevi olarak birçok meslek/iş kolunun bir piri olduğu düşünülse de bu mesleklerin devamını sağlayan en önemli unsur ustalardır. Ustalar, maharetlerini ve bilgilerini yetiştirdikleri çıraklarına vererek geleneği devam ettiren kişilerdir. Sosyo-kültürel, ekonomik gelişmelerle zamanla geçmişte “gözde” olarak kabul edilen mesleklerden çoğunluğu önemini ve kendisine gösterilen ilgiyi kaybetmiş olsa da günümüzde bu mesleklerin son ustaları bulunabilmektedir. Bu ustalar yaşayan insan hazineleri olarak da adlandırılmaktadır.

UNESCO, Yaşayan İnsan Hazinesi sistemiyle birlikte somut olmayan kültürel mirası üreten geleneğin ustalarına, yani zanaatkar insanlara dikkat çekmek istemektedir (Oğuz, 2013: 39). Geleneğin ustaları ise UNESCO tarafından Yaşayan İnsan Hazinesi olarak tanımlanmaktadır. UNESCO'nun tanımına göre “Yaşayan İnsan Hazinesi, somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek düzeyde sahip kişilerdir.” Bu bağlamda Oğuz'a göre toplumun bütün bireylerinin doğaldır ki bir geleneksel sanat veya meslek dalının yok olmaması için bir ustaya çırak olması beklenemez. Ancak, toplum içinde kimi insanların bu alanlara yönlendirilmesi mümkündür. Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ket vurmadan, toplumu kültürü korumak adına geriye gitmeye zorlamadan çağdaş yaşam koşulları içinde somut olmayan kültürel mirasın sanatsal ve mesleki birikimine sahip kişilerin bilgi ve becerilerini -teşvikler sayesinde göreceli olarak daha kolayca bulabilecekleri- çıraklarına aktarmalarının önünü açabileceği düşünülmektedir (Oğuz, 2008: 5;10).

Meslek folkloru üzerine çeşitli çalışmalar kaleme almış olan Mustafa Aça, dünyada ve Türkiye'deki meslek folkloru çalışmalarını kronolojik olarak detaylı şekilde ele almıştır. Aça'ya göre sanayi devrimiyle birlikte endüstriyel üretimin sonuçları Türk toplumunun sosyal ve iktisadi hayatına da damgasını vurmuştur. Yaşanan bu köklü dönüşümle, geleneksel bilgi ekseninde işleyen beceri temelli mesleklere, geleneksel arka planı olmayan ve kimi zaman hiçbir beceri gerektirmeyen modern kentsel mesleklerin eklenmesi, meslek olgusunun kapsam ve mahiyetinin tüm yönleriyle yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir (Aça, 2015: 124).

Değişen, dönüşen sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar birçok mesleğin icrasında olumlu ya da olumsuz şekillerde farklı etkiler yaratmıştır. Her ne kadar “Yaşayan İnsan Hazinesi” gibi programlar kapsamında geleneksel meslekleri icra eden zanaatkarlara dikkat çekilerek bu mesleklerin kaybolmasının önüne geçilmeye çalışılsa da günümüzdeki sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm bazı mesleklerin kaybolmasına ya da

ustaların yeni ıracılar yetiştiremeyerek hem geleneksel usta-ıracı ilişkisinin kesintiye uğramasına hem de mesleklerin devamını getirecek kişilerin yetiştirilememesine sebep olmuştur. rnek vermek gerekirse çerçilik, tuzculuk, demircilik, hasırcılık, kalaycılık, terzilik gibi meslekler yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutan ya da yeni bağlamlarda karşımıza çıkan mesleklerdendir. Kayseri'nin Develi ilçesinde gerçekleştirilen saha araştırmasında yukarıda adı geçen mesleklerin son ustaları bulunmuş ve bu ustaların mesleğe başlama hikâyelerinden mesleği nasıl icra ettiklerine, ürün yapım aşamasındaki püf noktalarından mesleği ne şekilde yrttklerine dair detaylı çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında ustaların neden bu mesleği seçtiği, usta-ıracı ilişkileri, meslekte kullanılan araç ve gereçler, mesleklerinin günümüzdeki durumu ve değişim-dönüşümü hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu meslek gruplarının hikyelerini daha iyi anlayabilmek için Türk kültür tarihindeki yerlerine her başlık altında kısaca değinilmiştir. Temel bilgiler, tanımlamalar ve çalışmalardan hareketle mesleklerin üretim-dağıtım-tktim aşamalarındaki uğradığı değişim ve dönüşümleri, söz konusu değişim ve dönüşüm sürecinin sosyo-ekonomik boyutları ve bugünkü durumları değerlendirilmiştir.

1. erilik

eriler ile ilgili yazılı en eski kaynak Evliya elebi'ye ait olan "Seyahatname" adlı eserdir. Mesleğin geçmişi Selçuklu dönemine kadar takip edilebilmektedir (Aykanat, 2009: 12). Ancak takas, değiş-tokuş, hediyeleşme vb. olgular ile ufak-tefek ticari faaliyetlerin ise insanoğlunun var olduğu günden beri süre geldiği tahmin edilebilmektedir. erilik, Anadolu'nun kadim kültüründe de var olmuştur. Anadolu'da yirminci yüzyıl sonlarına kadar çok yaygın bir şekilde faaliyet gösteren mesleklerden biri olan çerçilik, yakın geçmişte önemini kaybetmiş ve artık görülmemeye başlamıştır (Akçi, 2015: 319). Geleneksel nitelikler taşıyan çerçilik ve diğer meslekler üzerinde çalışmalar mevcuttur¹. Nuray Komser eriliği meslek folkloru bağlamında folklorun onları tanımladığı şekilde ele almış, mesleğin sözlü edebiyata yansımalarını çeşitli örneklerle göstermiştir (Komser, 2018: 167).

eri, Türkçe sözlükte "köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiyeye eşyası satan kimse; "bazı bölgelerde tuhafiyeci" şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2011: 522;523). Necdet Tozlu çeşitli etimolojik sözlüklerden hareketle eri sözünün kökenine dair bilgileri vermektedir. Yine Tozlu yöre erilerini sınıflandırarak tohum, meyve-sebzeden ihtiyaa göre birçok kalem mal satışı yapabildiğini bu bağlamda da eri çeşitlerini çerçiler, eskiciler, bohacılar, esansılar, tespih erileri ve

¹ Bu ve diğer alt başlıklar için meslek folkloru kavramının tanımı ve kapsamı gibi konular ile teorik temelli tartışmaların yanı sıra Türkiye'de geleneksel ve modern meslekler üzerine yapılan çalışmaların da kronolojik şekli hakkında detaylı bilgi için bk. (Aa, 2015).

kitap çerçileri olarak ayırmanın mümkün olduğundan bahsetmektedir (2014: 26;34).

Kayseri'nin Develi ilçesinde de halen çerçilik mesleğini devam ettiren kişiler mevcuttur. Çerçilik mesleğinin son temsilcilerinden bir tanesi de 1933 Develi doğumlu olan Kemal Çiçekyurt'tur. 1976 yılından beri yani yaklaşık 45 yıldır bu mesleği icra ettiğini belirten Çiçekyurt'un ustası, öğreticisi babasıdır. Ancak kendisinin bu mesleği öğreteceği, yetiştireceği bir çırağı bulunmamaktadır. Mesleğini değiş-tokuştan ziyade peşin satış ile ticaret yaparak yürüttüğünü belirten Çiçekyurt, belli köylerin meydanlarına giderek giyim eşyaları, metre ile kumaş ve keçiboynuzu gibi yemişler sattığını söylemiştir. Çiçekyurt, mesleğe ilk olarak at, eşek sırtında köylere giderek ürünlerini satmayla başladığını belirtmiştir. Günümüzde ilerleyen yaşına rağmen çerçilik mesleğini artık seyyar olarak değil sabit şeklindeki dükkânında ve semt pazarlarında devam ettirmektedir (KK-1: 2020).

Çerçiler, sözlü kültür ortamında yaşayan bireylerin eğitim, haber, giyim-kuşam, yeme-içme, eğlence gibi pek çok ihtiyacını karşılamıştır. Bunların dışında bu meslek gruplarının kapalı işlevleri de mevcuttur. Yazılı kültür ortamında destancılık yapan âşıkların halka iyi hitap etmeleri ve satış yapabilme özellikleri bakımından önceden çerçilik yaptıkları da düşünülmektedir. Yine söz konusu âşıkların destan satmak için köylere çerçilerle birlikte gitmeleri ve onların deneyimlerinden yararlandıkları, destanlarını tıpkı çerçiler gibi değiş-tokuşla satması da söz konusudur. Bu da destancılık yapan âşıkların köy ortamlarında sosyo-ekonomik bağlamda çerçiler ile benzer ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir (Çobanoğlu, 2000: 235-236). İsmail Görkem'in aktardığı bilgilere göre ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde sözlü veya yüz yüze olan haberleşme unsuru cami-kahvehane, âşık-meddah, çerçi-tüccar olarak üç makama bağlanmaktadır (2000: 6). Çerçiler tarihin önemli bir bölümünde toplumun birincil ihtiyaçları yanında haberleşme, bilgilenme ve öğrenme ihtiyaçlarını da karşılamıştır. Geleneksel toplumsal düzen içerisinde çerçilik sözlü geleneğin medyası gibi işlev görmüştür. Develi'de son çerçilerden olan Çiçekyurt, çerçilik mesleğini yaparken kendisi sözlü geleneğin ürünlerini icra etmediği gibi, beraberinde de icracılar ile birlikte hiç gezmemiştir. Bu bakımdan Çiçekyurt, geçmişteki geleneksel çerçiler ile bir benzerlik göstermemektedir. Bu bağlamda söz konusu çerçimizin eğitim, haber dışında insanların giyim-kuşam, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarına cevap verdiği açıktır. Çerçilik mesleğinin kapalı işlevlerinden araştırılması gereken bir diğer önemli husus ise bu insanların köyler arasındaki aileler ve bekâr bireyler arasında köprü kurarak hayırlı işlere vesile olmaları yani dünürcü başı olmaları da sayılabilir. Çerçilik görücü usulü evlilikler açısından önemli bir meslek grubudur. Pertev Naili Boratav'ın Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinde Sultan Kız adlı hikâyede âşığın sevdiğine çerçi ile haber yollaması örnek olarak verilebilir (2015: 157). Ancak yine görüşme yapılan Develili çerçi Çiçekyurt, geçmişten günümüze geçen süreçte halk

hikâyelerinde söz edildiği şekilde bir misyonu da üstlenmediğini dile getirmiştir.

Çerçi Kemal Çiçekyurt semt pazarında satış yaparken

Çiçekyurt'tan da elde edilen bilgiler ışığında çerçilerin ve çerçilik mesleğinin bundan yaklaşık 40-50 yıl öncesine kadar sosyal hayat içerisinde önemli ve işlevsel bir yere sahip olduğu söylenebilir. Günümüz teknolojisi ve dijital kültür unsurları dünyayı küreselleştirmiş bilgi, belge ve alış-veriş alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Bu bağlamda at ve eşek sırtında halkın eğitimden, kültüre, günlük yaşam faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayan çerçilerin yerini sanal satış sitelerinin veya sabit kurumsal dükkânların alması normal olarak karşılanmalıdır. Çiçekyurt gibi mesleğin son temsilcileri ise motorlu taşıtlar veya sabit dükkânları ile çırakları olmadan ve eski işlevlerinin birçoğunu uygulayamadan geleneği sürdürmeye çalışmaktadırlar.

2. Demircilik

Türkler, ilk demirci kavim olarak tüm dünyaya bu madeni yayan veya tanıtan bir toplum olarak bilinmektedir. Dolayısıyla demir, Türk mitolojik sisteminden (insanları ve ailelerini kötü ruhlardan, hastalıklardan koruma, doğa olaylarını kontrol ederek insanların huzurlu yaşamasını sağlama, Türk ailesinin soyunun devamını sağlamaya ve evin bereketinin kaçmasını önlemeye yönelik işlevlere) yaşam içerisindeki uygulamalara (geçiş dönemleri, nazar uygulamaları vs.) kadar birçok alanda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Uğur-Çerikan, 2014: 559). Türk kültüründe erken mitolojik dönemlerden kabul edilen "Avcı-Çoban Dönemi", Cilalı Taş Devri'nin sonlarına doğru başlayan hayvan evcilleştirilmeleri, hayvanların etinden, sütünden, derisinden, kemiğinden yararlanma yollarının keşfedilmesi uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiş olmalıdır. Aynı şekilde hayvanların bakımı; yük taşımada, binek olarak ve hatta çift sürmede kullanılması yine bu süreçte öğrenilen ve geliştirilen teknikler arasındadır. Köpek, koyun, keçinin ardından atın evcilleştirilmesi yeni oluşumu tamamlayarak ormandan bozkıra yönelişi başlatır. Bu süreci hızlandıran

unsurların başında demir ile sembolize edilen madenlerin keşfi gelmektedir. Bu keşif sayesinde erkekler kadın hâkimiyetinin sembolü olan mağaralara bağımlı olmaktan da kurtulmuşlardır (Çobanoğlu, 2001: 22;75). Dolayısıyla demirin ve işlenmeye başlamasının hem insanlık hem de Türk kültür tarihinde önemli bir yeri vardır.

Demirin günlük kullanıma uygun hale getirilmesi işlenmesiyle başlamıştır. Tarım aletlerinin yanı sıra savaş aletleri için de kullanılmaya başlanması diğer madenlere göre demirin üstünlüğünü sağlamıştır (Eliade, 2013: 25-29). Bu durum demiri şekillendiren ve işleyen demircilerin de toplum içerisinde önemli bireyler haline gelmesine vesile olmuştur. Aynı şekilde Türk kültür belleğinin içerisinde demir ve demircilik ile alakalı unsurlar çok fazladır. Bu unsurları Mehmet Özdemir, Ergenekon'dan çıkıştan başlayarak Divânû Lugâti't-Türk ve Dede Korkut destanlaşmış hikâyelerinden örneklerle gözler önüne sermektedir (2019: 495;497). Göçerevli yaşantıda ziraat ve hayvancılıkta kullanılan demirin daha sonra savaş aletleri, silah yapımında kullanılması uygarlık ve millet olma yolunda önemli bir adım atılmasını beraberinde getirmiştir. Bu bellek Anadolu'ya da taşınmış birçok inanışta kendisini göstermiştir². Türk kültür belleğinin sözlü ve yazılı dönemlerinden günümüze kadar önemini koruyarak gelen demir ve demircilik mesleği günümüzde ise giderek eski önemini yitirmeye başlamıştır. Bu konuda Develili demirci Ali Samira da el ile üretilen araç gereçlerin makine ile üretilmeye başlanmış olması dolayısıyla insan gücü ve usta sayısında azalma olduğunu belirtmiştir. Ali Usta'ya göre, toplumun köyden kente göçü, tarım ve hayvancılığın azalması, teknolojinin fazlaşması da bu mesleği olumsuz etkilemiştir.

Develi'de yaşamını devam ettirmekte olan ve mesleğinin son temsilcilerinden olan demirci Ali Samira ile kardeşi İsmail Samira, bu mesleği babalarından öğrendiklerini, babalarının da Ermeni Arsin adlı bir ustadan öğrendiğini ifade etmişlerdir. Kendisinin yetiştirdiği on iki çırağı olmasına rağmen hiçbiri şu anda demircilik mesleğini icra etmemektedir. Ocakta sıcak dövme usulü demircilik yaptığını belirten Ali Samira, eski araba parçalarını şekillendirerek traktör bıçağı, balta, kazma, dahra, satır, orak, kaz ayağı gibi ürünler de elde etmektedir. Önceden ocakta döverek yaptığı ürünleri artık teknolojik aletlerin yardımıyla yapmaya devam ettiğini söyleyen Ali Samira, önceden demirci ustalarının günde ortalama yirmi orak yapabilirken şu anki teknolojik aletler sayesinde iki yüz civarı orak yapılabilmekte olduğu gerçeğini de ifade etmiştir. Demircilik mesleğinin yanı sıra nalbantlık da yapan usta, babadan kalma büyük mıhları kullanmadığını, bu mıhların ağır olduğunu, nalda kullanılan eski mıhların da yerini artık fabrika mihına bıraktığını söylemektedir. Demircilik mesleğinin Develi'deki son ustalarından olan Ali Samira, söz konusu ürünlerin yeni

² Demircilik, terzilik, kalaycılık gibi meslekler, geleneksel meslekleri konu edinen çalışmalarda sıklıkla yer almıştır. Bu çalışmalardan yalnızca biri için bk. (Yolcu, 2014).

formlarda veya yeni alanlarda kullanılmak üzere şekillendirilmesi gerektiğini yoksa mesleğin biteceğini söyleyerek demircilik mesleğinin günümüzde can çekişmeye başlayan ve ilerleyen süreçte muhtemelen yok olacak mesleklerden biri olduğunu söylemiştir (KK-2).

Demirci Ali ve kardeşinin demirci dükkânlarında

3. Hasırcılık

Günümüzde kullanılan bütün dokuma tekniklerinin çıkış noktası Prehistorik çağlarda insanların keşfetmiş oldukları basit ve dimi örgü tekniğidir (Özdemir, 2012: 35). Arkeolog ve etnologların ulaştığı çeşitli veriler, dokumanın en eski köklerinin Mezolitik çağdan kalma olduğu yönündedir. Uzmanlar tekstil dokumaların en eskisinin kesinlikle sepet örücülüğü ve hasır dokumacılığı olduğu konusunda birleşmektedirler (Türktaş, 2012: 133). Hasırcılık, doğal yollarla göl ve dere kenarlarında yetişen bazı bitkilerin sap, yaprak ve dallarını, çeşitli şekillerde dokuma metodu olarak tanımlanabilir. Türklerin geleneksel ev mimarisi ve ev içindeki yaşama koşulları vs. hasırın kullanılmaya başlanması ve bir ev dekorasyon malzemesi olarak ihtiyaç halini alması gelenekler ile yakından ilgilidir (Aytaç, 2019: 323).

Hasırcılık, Develi'de günümüzde yapılmaya devam eden mesleklerdendir. Hatta Develi'de sürdürülen bu meslekle ilgili olarak hasır örmenin metotları, hasır örmede kullanılan araç gereçler üzerine de zaman zaman çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda bu mesleğe dikkat çekilmiştir³ (KK-3, 2020). Mehmet Sobe,⁴ Develi'de son 15 yıldır hasırcılık mesleğini aktif şekilde yapmakta olan son ustalardan bir tanesidir. Bu mesleğe 1956 senesinde annesi ile birlikte yaparak başladığını belirten

³ Develi'de hasırcılık hakkında detaylı bilgi için bk. (Akgül vd., 2015).

⁴ TRT ve diğer özel kanalların belgesellerinde de mesleği hakkında bilgiler vermiştir. Söz konusu belgeseller Youtube adlı internet sitesinden izlenebilmektedir.

Sobe, kındıra (tek dallı kamıştan farklı sulak arazide yetişen) ve kamış⁵ adlı malzemeleri ürün yapımında kullandığını anlatmıştır. Sobe, bu kamışların yılın dokuzuncu ayında kesilip daha sonra damlarda kurutularak gün döndükten sonra kullanıma hazır hale getirildiğini belirtmiştir. Kamışın özünün ıslatılarak şiş ve tığ denilen aletlerin yardımıyla ürünlerin örüldüğünü anlatmıştır. Sobe; beşik, ekmeçlik, saksı, küp, hayvan dışkısı atmak için, yufka ekmeğini koymak için alt (ekmeçlik), süs eşyası ve halının altına serilen hasır gibi ürünler çıkarmaktadır. Halının altına serilen bu hasırların hem halının kaymasını engellediğini hem de evdeki nemi aldığını belirten Sobe, söz konusu ürünleri siparişe göre çeşitli motiflerle bezeyip boyamaktadır, ancak boyama işlemi yapıldığında ürünün fiyatı da artmaktadır. Hasır örme metod ve diğer kullanılan araç-gereçler hakkında bölge bölge yapılmış akademik çalışmaların sayısı da oldukça fazladır⁶ (KK-3, 2020). Hasır örme ve ürün temini işi artık fabrikalarda makine yardımı ile yapılmaktadır. Toplanan hasır kamışları fabrikalarda işlenmekte ve sipariş edilen ürünler seri şekilde, düşük maliyetle üretilmektedir. Bu durum, hasırcılıkla uğraşan ustaların sayısının giderek azalmasına neden olmaktadır. Böylece hasırcılıkla uğraşan ustalar yerine, daha seri üretim yapan hasır fabrikaları önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla her ne kadar günlük hayatın içinde pek çok alanda kullanılan hasır üretilmeye devam etse de bu mesleği icra eden ustalar kaybolmaktadır ve bu sanatı el emeği ile yapmaya devam eden yeni çıraklar da yetişmemektedir.

Hasırcı Mehmet Sobe kamışlarını sularken *Hasırcı Sobe'nin ördüğü bir hasır*

4. Tuzculuk

Tuz hakkındaki en eski bilgileri çivi yazılı tabletlerden öğrenilmektedir. Tuz, Kültepe tabletlerinde, kap, çuval gibi hacim ölçüleri ile

⁵ Bahaddin Ögel, hasır örmeyi insanlığın ilk kültür gelişmelerinden birisi olarak görmekte ve hasır sözcüğünü Arapçaya dayandırmaktadır. Ögel, hasır yapımında kullanılan sazlıkları “yiken sazı”, “çığ otu”, “kandıra sazı”, “koğa veya goğalık sazı”, “diğer saz çeşitleri” ve “Anadolu’da diğer saz çeşitleri” alt başlıkları halinde açıklamıştır. Hasırlar, yer yaygısı olarak, yalnızca keçe ve halıların altına germek için, çadır ve ağır örtüsü olarak, kazan ve tabak altlığı olarak kullanıldığı hakkında da bilgiler vererek sepet ve hasır sazlarının birbirinden farklarını vurgulamaktadır (1978: 191-200).

ölçülen ve düşük fiyata satılan bir madde olarak geçmektedir. Bu metinlerde ayrıca “tuzcu” olarak anılan bir meslek erbabının olduğu bilinmektedir. Ancak, bu kişilerin görevleri ve daha önemlisi tuz ocaklarının bulunduğu yerler hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır ⁷(Çayır, 2013: 303).

Develi’de yaşayan Tuzcu Yusuf Nazlım elli yıldır bu mesleği yapmaktadır. Mesleğini ustası Tuzcu Mahmut’tan öğrendiğini belirten Nazlım’ın oğlu Mehmet Nazlım da şu an bu mesleği icra etmektedir. Mesleğin icrasını ise Nazlım şu şekilde aktarmıştır; Nevşehir tuz köyünde çıkan kaya tuzları makinalarda öğütülmektedir. Daha önceleri ise öğütme işlemi el değirmenlerinde taşlarla yapılmaktaydı. Kaya tuzu öğütülerek normal yemeklik tuz haline getirilmektedir. Tuzcu Yusuf Nazlım, kaya tuzunun içinde hiçbir katkı maddesi olmadığı için daha sağlıklı olduğu ifade etmektedir. Develi’deki Tuzcu Yusuf Nazlım, tuzun daha çok hangi alanlarda kullanıldığına dair bilgiler de vermiştir. Nazlım, kaya tuzundan öğütülen tuzların yöre halkı tarafından genellikle turşu ve peynir yapımında kullanıldığı bilgisini aktarmıştır (KK-4, 2020). Buzdolabının olmadığı dönemlerde tuz hayati bir önem taşımaktadır ancak günümüzde buzdolabı ve dondurucuların sayıca artmasına bağlı olarak tuzlu saklama yöntemleri kısmen terk edilmiştir. Tuz, ayrıca turşu ve peynir yapımında da olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Tuzsuz kurulacak-yapılacak turşunun malzemeleri zamanla yumuşamaya uğramaktadır. Yine peynir ise erime göstererek bozulmakta veya küflenmektedir. Dolayısıyla tuz gerek peynir gerekse turşu yapımında büyük bir öneme sahiptir. Diğer pek çok geleneksel meslek ustalarında olduğu gibi, Develi’de tuzculuk mesleğini devam ettiren çıraklar da günümüzde yetişmemektedir. Kaynak kişimiz Mehmet Nazlım’ın da mesleğin devamı için yetiştirdiği bir çırağı bulunmamaktadır.

5. Terzilik

Türk kültüründe geçmişten bugüne varlığını gösteren terzilikle ilgili terimleri 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınmış olan *Dîvânu Lugâti't-Türk'te*⁸ ve 14. yüzyılda yazılmış *Nehcül-Ferâdis'te*⁹ görmek mümkündür. Köklü bir geçmişe sahip olduğu düşünülen terzilik mesleği özellikle halk eğitim kurslarında, meslek liselerinde vs. eğitim verilerek de gerçekleştirilen ve genellikle kadınlara atfedilmiş bir meslek gibi görülse de

⁷ Tuz sözcüğü, tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde ses (phonetique) ve şekil (morphologique) yönünden bazen farklı biçimlerde olsa da genel olarak “tuz” şeklindeki yapısıyla kullanılagelmiştir (Esin, 2017: 1002). İnsan hayatında çok büyük bir öneme sahip olan tuzun etimolojisi, mitolojiden günümüze yazılı veya sözlü halk kültürü unsurlarında, Türk kültürünü oluşturan uygulama ve inanışlarındaki yeri-önemi ile ilgili yapılmış birçok eser mevcuttur. Makalenin konusu gereği Tuzcu Mehmet Nazlım’dan sadece mesleğin hikâyesi ve tuzlu saklama yöntemleri derlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Gürsoy Naskali ve Şen, 2004). Uygulama ve pratiklere örnek olarak doğum sonrası çocuğa yapılan tuzlama ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Balcı, 2019).

⁸ Detaylı bilgi için bk. (Eratalay, 2019).

⁹ Detaylı bilgi için bk. (Şenyüz, 2009).

ustaların büyük bir çoğunluğu erkektir. Unutulmaya yüz tutmuş bu meslek de teknolojik aletlerin fabrikasyon üretimine karşı direnmektedir.

Develi’de terzilik mesleğinin erbablarından birisi de bugün 83 yaşında olan Develili Terzi Mahir Solak’tır. 14 yaşından beri terzilik mesleğini icra ettiğini belirten Mahir Solak’ın ustası Mustafa Remzi Dedemen’dir. O da geleneği Sabri ustadan öğrenmiştir. Mahir Solak’ın yetiştirdiği birçok çırak bulunmaktadır. Onlardan birisi de 1949 doğumlu olan Terzi İzzet İhsan Ayhan’dır. Mahir ustadan terziliği beş yılda öğrenen İzzet İhsan Ayhan ilkokuldan beri bu mesleği icra eden bir ustadır. Terzilik mesleğinde uzmanlaşmak kolay bir iş değildir. Bu işte ilerlemenin bir geleneği vardır. Belli aşamalardan sonra terzilik mesleği icra edilmeye başlanır. Terzilik mesleğinde ustalığa giden yolda ilk önce iğne çekmeden başladığını açıklayan Solak, tırnak ve elin alışması için bir hafta boş bir beze iğne çekildiğini, sonra orta parmak bağlanarak iğne çekildiğini, bu işlemlerden sonra makinaya oturulduğunu ve ufak ufak pantolon, ceket gibi el işlerine başlanıp en sonunda kesim yapıldığının bilgisini aktarmıştır. Usta Mahir Solak’tan öğrendiğimize göre terzilikte *klapa* (yaka), *ıspala* (omuz), *kavadora* (ceketin üst kesmi) gibi Fransızca terimler sıkça kullanılmaktadır. Günümüzde overlok makinasının yaptığı işin önceden elle yapıldığını anlatan Solak, şimdilerde özel dikim müşterisinin seyrekleştiğini, konfeksiyon ve makineleşmenin bu mesleğin sonunu getirdiğini ifade etmiştir (KK-5, 2020). Develi’de terzilik mesleğini yapmaya devam eden Terzi Mahir Solak 2013 yılında Türkiye Ahisi seçilmiş ve haber olarak yazılı medyada bu yönüyle de yer almıştır (URL-1).

Terzi Mahir Solak ve Çırağı İzzet İhsan Ayhan

6. Kalaycılık

Ustalık gerektiren geleneksel mesleklerden bir tanesi de bakır kapacak üzerinden gerçekleştirilen kalaycılıktır. Binlerce yıl önce yerleşik yaşama geçen insan -yaklaşık 12 bin yıl civarı- doğada bulduğu bakır

külçelerini kullanmaya başlamış ve bu külçeleri döverek onlara biçim vermiştir. Zamanla biçim verdiği bu bakır külçelerini ısıyla beraber şekillendirmiş, bu da insanlık tarihindeki önemli devirlerden biri olup madencilikğin gelişmesini sağlamıştır (Kartalkanat, 2008: 91).

Doğada kolay bulunabilen bakırın, insanlar tarafından kullanılması da oldukça yaygınlaşarak zamanla mutfaklara kadar girmeyi başarmıştır. Bu da bakırcılık ve bakır sanatının gelişerek bir iş kolu oluşumunu sağlamıştır. Üretilen bakır kapların sık kullanılması ve havayla temas etmesinden dolayı korozyona uğraması muhtemel bir olasılık olduğundan bunu engellemek ve koruyucu bir katman oluşturmak amacıyla kalaydan faydalanılma yoluna gidilmiştir. Özellikle mutfak içinde kullanılan bakır kapların hızlıca oksitlenmemesi, böylelikle de zehirlenmelere sebep olmaması adına bakır kaplar kalaylanmaya başlanmıştır. Kalayın bakırla birlikte kullanılmaya başlanması bakıra farklı bir boyut daha kazandırarak bakırın önemli madenlerden biri haline gelmesini de sağlamıştır (Diyarbakırlıoğlu'ndan aktaran Subaşı-Kalay, 2016: 261; KK-6).

Anadolu'da geçmişten bugüne bir meslek/iş kolu haline gelen kalaycılığın ustalarından birisi de Kayseri Develi'de yaşamakta olan kalaycı Duran Çolak'tır. Çolak, kalaycılık mesleğine amcası ve üvey annesinin zoruyla bir kalaycı ustasının yanına verilerek başlamıştır. "*Sanatlar içerisinde en ölmez sanat berberlik derlerdi ama beni kalaycı yanına verdiler*" diyen Çolak, bu mesleği 1966 yılından beri icra etmektedir. Çolak'ın ustası Kayserili Yaşar'dır. Ancak kendisinin yetiştirdiği bir çırağı bulunmamaktadır. Kalaycılıkta sabit dükkânların/tezgâhların 1970'li yıllarda ortaya çıktığını ifaden eden Çolak eskiden kalaylama işini seyyar olarak yapmıştır. O, köylere giderek elinde bir havalı körük ve örsle bu mesleği icra etmiştir. Kalaycı Duran Usta kalaycılığın nasıl yapıldığını şöyle anlatmıştır: "*Tezgâhta dinamo ile ocak çalıştırılır, Zonguldak yerli kok kömür yakılır, bakır kapları beyazlatan nişedir ve pamuk kullanılır. Hazır kalay eritilir ve pamukla sürülür*¹⁰". Kalaycı Duran Çolak'ın ifadelerinden hareketle kalaycılık mesleğinde kullanılan unsurları *ocak, tezgâh, dinamo, kömür, nişadır* ve *pamuk* olarak sıralamak mümkündür. Özellikle kapların beyazlamasını sağlayan nişadır; bu madde de Türkçe Sözlük'te "amonyak" (2011: 1773) olarak açıklanmaktadır.

Çolak ile yapılan görüşmede kalaycılık ile ilgili dikkat çekici bir hususla karşılaşmıştır. Kalaycı Duran Çolak'ın bu mesleğin ustalarından duyduğuna göre, kalaycılığın ilk ustası 400-500 sene öncesinde yaşamış "*Süleyman-ı Park*" isminde bir evliyadır. Çolak, mesleğinin ustalarından duyduğu kalaycılığın pirinin *Süleyman-ı Park (Pak?11)* adlı bir evliya olduğuna samimi bir şekilde inanmaktadır.

¹⁰ Kalaylama işleminin bu denli yaygın olması "kalaycı dili", "kalaycı argosu"nun oluşumuna dahi vesile olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. (Akar, 2008).

¹¹ Halk inanışlarının yöreden yöreye farklılık gösterdiğini ve çeşitli varyantlarda hala yaşamaya devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bir başka makale de ise

Kalaycılık mesleğinde bazı zamanlarda işin arttığı görülmektedir. Özellikle pekmez ve salça zamanı kazan kalaylama işinin çoğaldığını belirten Çolak, değiş-tokuş işleminin de kullanıldığını belirtmiştir. Aynı zamanda seyyar kalaycıların hala köylerde devam ettiğini de ifade etmiştir (KK-6).

Kalaycı Duran Çolak Tezgâhı Başında ve Kalayladığı Ürünleri

Günümüzde özellikle popüler kültür içerisinde bakır süs eşyası, cezve, ayran tası, fincan, leğen gibi ürünlerin kullanımının simgesel ve sembolik anlamda değer kazanmaktadır. Özellikle yemek sunumlarında, dekorasyon işlerinde bakır eşyalar önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bakır halen günlük yaşamda farklı şekillerde de olsa kullanılmaya devam etmektedir. Bu anlamda bakırcılığın ve kalaycılığın geleneksel bilgisinin günümüzde ustacılar ilişkisi içinde aktarımının hayati önemde olduğu açıktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, Kayseri'nin büyük ilçelerinden biri olan Develi'de demircilik, hasırcılık, kalaycılık, terzilik gibi el sanatlarının son ustaları ve çerçilik, tuzculuk gibi mesleklerin son temsilcileri ile meslek ve sanatlarının yaşantılarından hareketle dün, bugün ve olası geleceği ortaya konulmuştur. Elde edilen veriler ışığında değişen teknoloji, yaşam biçimi, ihtiyaçlar vs. söz konusu mesleklerin tamamını etkilemiştir. Ustaların sahip olduğu meslekî bilgi ve tecrübe yeni kuşaklara öğretilmemektedir. Bu sebeple bu mesleklerle uğraşan çıraklar yetişmemektedir. Bu durum ise bu mesleklerin unutulup gitmesine yol açmaktadır. Çırakların yetişmemesi, bu meslekler açısından günümüzde büyük bir handikap olarak görülmektedir. Makalede elde ettiğimiz veriler doğrultusunda günümüzde geleneksel el sanatlarının ve bazı mesleklerin değişim ve dönüşüm içerisinde unutulması veya değişik formlarda karşımıza çıkması söz konusudur. Bu değişik formlar, çerçilerin artık motorlu taşıtlar veya sabit dükkânlarında

kalaycılarının pirinin Abdülmecid Ayine Pak olduğu bilgisi verilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. (Duyamaz-Şahin, 2010).

çalışmaları, demircilerin, hasırcıların, fabrikasyon ve ucuz maliyet karşısında orijinal nitelikte süs veya dekorasyona dayalı ev eşyaları üretmeleri, terzilerin özel dikim müşterileri ile çalışmaları, tuzcuların doğal tuzun sağlığa etkileri ve yazlık-kışlık yiyecek hazırlanmasında önemi, fiyatı ile ön plana çıkması, kalaycıların bakır süs eşyası, cezve, ayran tası, fincan, leğen gibi ürünlerin kullanımının simgesel ve sembolik anlamda sunumlarda karşımıza çıkmasıdır.

Değişen sosyo-kültürel yaşam, köy-kent yerleşim alanları, üretim, tüketim ve geleneğin yaşatılması bağlamında söz konusu meslekleri ve ustaları etkilemiştir. Geleneğin son ustaları hayatta iken korunması ve gelecek nesillere bilgilerinin aktarılması şarttır. Yetkili kurumlar geleneğin ustaları ile çağın teknolojisini veya gerekliliklerini tanıştırmalı ve yeni pazarlara teşvik etmelidir. Örneğin evlerde halı olarak kullanılan hasırlar ve kalaylanan bakır eşyalar artık dijital kültür ortamlarında, festivallerde, yöresel ürünlerin tanıtıldığı etkinliklerde hediyelik eşya olarak tasarlanıp satılması gerçekleştirilmelidir. *Demircilik, hasırcılık, kalaycılık, terzilik, çerçilik, tuzculuk* gibi yok olmaya yüz tutmuş meslek grupları Türk mitolojisinden başlayarak yazılı ve sözlü birçok halk kültürü unsurları içerisinde kendisine yer bulmuştur. Bu bağlamda Türk kültür hayatında bu denli önemli olan bu mesleklere dair bilgiler yirmi birinci yüzyılın dinamiklerinden olan televizyon, internet vb. dijital kültür ortamlarında ustaların hayat hikâyeleri, mesleklerinin püf noktaları arşivlenmelidir. Bu mesleklere ilgi uyandıracak eğitim-öğretim programları söz konusu teknolojik aletlerle uzaktan da verilebilmelidir. Geleneğin ustalarının mesleğin sürdürülebilirliği açısından meslek liseleri, belediyelerin halk eğitim kurslarında örgün eğitimle ders vermesi sağlanmalıdır. Üniversitelerin ilgili bölümleri ve enstitüleri geleneğin son ustaları hakkında öğrencilere tezler ve projeler hazırlatmalı, gerekli bilgileri arşivlemeli ve bunların gelecek kuşaklara aktarımı sağlanmalıdır. Söz konusu çalışmalar sadece meslekleri ve temsilcileri tespit etme veya çok sınırlı bir biçimde tescilleme ve Yaşayan İnsan Mirası listesine eklemekle sınırlı kalmamalıdır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aça, M. (2015). Meslek folkloru araştırmaları tarihine bir bakış. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 111-137.
- Akar, A. (2008). Kalaycı dili. *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler*, (Hzl.: Emine Gürsoy Naskali - Erdal Şahin), 35-51: İstanbul: Picus.
- Akçi, Y. (2015). Cerci: Traditional & folkloric merchant of Anatolia. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 39, 377-390.
- Akgül, B. – Çelik, T. – Dağlı, A. – Çöteli, M. G. (2015). *Develi'de örnek bir yerel kalkınma planlanması*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Aykanat, N. (2009). *Sözlü kültür ortamının gezici seyyar satıcıları: Çerçiler*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

- Aytaç, A. (2019). Ahilikte geçen dokumacılıkla alakalı mesleklere dair. *SUTAD*, S. 46, 317-328.
- Balci, F. (2019). *Kuzey Kıbrıs Türk halk kültüründe geçiş dönemleri ve bunlara bağlı inanışlar*. İstanbul: Hiperlink.
- Boratav, P. N. (2015). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Ankara: Bilgesu.
- Çayır, M. (2013). Kültepe tabletlerinde geçen yeni bir unvan, rabi tâbâtım “tuzcular âmiri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 53, 303-314.
- Çobanoğlu, Ö. (2001). Türk mitolojisi Türk dünyası ortak edebiyatı. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C. 1, 5-85, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ.
- Duymaz, A. - Şahin, H. İ. (2010). Meslek folkloru kapsamında geleneksel mesleklerdeki pir inancı ve hikâyeleri üzerine bir değerlendirme. *Millî Folklor*, S. 87, 101-112.
- Eliade, M. (2003). *Demirciler ve simyacılar*. İstanbul: Kabalci.
- Eratalay, S. Ö. (2019). Terzilik terimleri bağlamında Divan-ü Lûgat-it-Türk'te alet adları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6 (3), 1769-1785.
- Esin, O. (2017). Anlam değişimleri ve kullanım alanları yönünden Türk kültüründe tuz. *İdil Dergisi*, S. 31, 1001-1018.
- Görkem, İ. (2000). *Halk hikâyeleri araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse hikâye repertuarı*. Ankara: Akçağ.
- Gürsoy Naskali, E. - Şen, M. (2004). *Tuz kitabı*. İstanbul: Kitabevi.
- Kartalkanat, A. (2008). Anadolu'da madenciliğin tarihçesi; Kütahya-Gümüşköy'de 3500 yıldır süren madencilik çalışmaları. *MTA Dergisi*, S. 137, 91-93.
- Komser, N. (2018). Meslek folkloru bağlamında çerçiler. *Erdem*, S. 75, 167-182.
- Oğuz, M. Ö. (2008). UNESCO ve geleneğin ustaları. *Millî Folklor*, S. 82, 5-10.
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Somut olmayan kültürel miras nedir?*. Ankara: Geleneksel.
- Ögel, B. (1978). *Türk kültür tarihine giriş*. C. III, İstanbul: Mili Eğitim Basımevi.
- Özdemir, A. (2012). *Kalkolitik Smintheion (Gülpınar) yerleşiminde hasırcılık ve dokumacılık*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özdemir, M. (2019). Geleneksel meslekler ve bir ustanın hikâyesi: Giresun'da demircilik. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, 499-516.
- Şenyüz, F. (2009). Nehcül-Ferâdis'teki terzilik terimleri ve bu terimlerin Türkiye Türkçesindeki kullanımları. *International Journal of Social Science*, 2 (1), 69-88,
- Tozlu, N. (2014). Kültürümüzde çerçicilik ve çerçi esnaflığının Bayburt Gümüşhane Erzincan yöresi örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, 23-36.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türktaş, Z. (2012). Anadolu'da hasır dokuma ve sepet kullanımına ilişkin eski bir örnek: Çatalhöyük (ve günümüzde görülen uzantıları). *Akdeniz Sanat Dergisi*, S. 7, 133-136.

Uğur, Ç. F. (2014). *Türk kültüründe demir*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi.

Yolcu, M. A. (2014). *Neşehir yöresinde yaşayan geleneksel meslekler*. Ankara: NEVKAM.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: [https:// www.sabah.com.tr/kayseri-bolge/2013/09/04/turkiyenin-ahisi-terzi-mahir-secildi](https://www.sabah.com.tr/kayseri-bolge/2013/09/04/turkiyenin-ahisi-terzi-mahir-secildi) (Erişim: 12.03.2020).

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Kemal Çiçekyurt, 1933, Kayseri/Develi, Çerçi. (Görüşme: 20. 12. 2019)

KK-2: Ali Samira, 1952, Kayseri/Develi, Demirci. (Görüşme: 20. 12. 2019)

KK-3: Mehmet Sobe, Hasırcı. 1940 Kayseri/Develi-Sindelhöyük, Hasırcı. (Görüşme: 20. 12. 2019)

KK-4: Mehmet Nazlım, 1962, Kayseri/Develi, Tuzcu. (Görüşme: 20. 12. 2019)

KK-5: Mahir Solak, 1937, Kayseri/Develi, Terzi. (Görüşme: 20. 12. 2019)

KK-6: Duran Çolak, 1946, Kayseri/Develi, Kalaycı. (Görüşme: 20. 12. 2019)

EKLER

Tuzcu Yusuf Nazlım

Çerçi Kemal Çiçekyurt

Terzi Mahir Solak Ahilik Ödülünde

Kalaycı Duran Çolak

Hasırcı Mehmet Sobe ve Ürünleri

Hasırcı M. Sobe'nin Ördüğü Bir Sepet